

PAPER DETAILS

TITLE: JÜRGEN HABERMAS'IN TEORİK PERSPEKTİFİNDEN SOSYAL ÇALIŞMAYI
DEĞERLENDİRMEK

AUTHORS: Ali Artam Ayyıldız

PAGES: 487-507

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4064638>

JÜRGEN HABERMAS'IN TEORİK PERSPEKTİFİNDEN SOSYAL ÇALIŞMAYI DEĞERLENDİRMEK

Ali Artam AYYILDIZ
Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
aliayyildiz@hacettepe.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-3854-4906>

Atıf	AYYILDIZ, A.A. (2024). JÜRGEN HABERMAS'IN TEORİK PERSPEKTİFİNDEN SOSYAL ÇALIŞMAYI DEĞERLENDİRMEK. <i>İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 16(4), 487-507.
------	--

ÖZ

Jürgen Habermas, çağımızın en önemli düşünür ve sosyal bilimcilerinden biridir. Habermas'ın kuramları ve sosyal bilimler alanına getirdiği eleştiriler sosyal çalışma alanında da akademik çalışmalarda ve mesleki pratiklerde göz önünde bulundurulmaktadır. Habermas'ın sosyal sorunların çözülebilmesinde dilin kullanımına ve iletişime verdiği önem sosyal çalışma mesleğine de uygulama alanında farklı açılardan yol gösterici olabilecektir. Batı dünyasındaki sosyal çalışma pratiği içerisinde Habermas'ın fikirleri artan oranda bir ilgi görmektedir. Habermas'ın kuramsal çerçevesi referans alınarak sosyal çalışma alanı ele alındığı zaman hem akademik hem de mesleki pratikler açısından birçok açıdan katkı sağlanabilecek bir bakış açısına sahip olunabilecektir. Sosyal çalışmacılar için müracaatçılarla doğru iletişim kurabilmek olmazsa olmaz bir nitelikler. Habermas'ın iletişimsel eyleminin ana fikri göz önüne alındığında, iletişimin sosyal çalışma aktivitesinin odak noktası olacağı vurgulanmaktadır. Farklı hizmet türlerinde araççılığın çoğaldığı bir dünyada; sosyal çalışmanın eşitlikçi, katılımcı ve demokratik iletişimsel pratiklere dayanmasını istiyorsak Habermas'ın teorisini hizmet sunumunda göz önünde bulundurmak alan için faydalı sonuçlar doğurabilecektir.

Anahtar kelimeler: Habermas, Sosyal Çalışma, Eleştirel Teori, İletişimsel Eylem.

EVALUATING SOCIAL WORK FROM THE THEORETICAL PERSPECTIVE OF JÜRGEN HABERMAS

ABSTRACT

Jürgen Habermas is one of the leading thinkers and social scientists of our generation. Habermas's theories and arguments that he brought to social sciences are taken into consideration. The importance that Habermas gives to usage of language and communication in solving the social problems can guide us in the social work profession from different perspectives. Habermas's ideas are increasingly getting attention in western social work practices. If we take Habermas's theoretical framework into consideration we can have a contributing perspective for both academic and professional practices. It is essential for social workers to have an effective communication with clients. If we seriously consider the main ideas of Habermas's communicative action, it is seen that communication is mentioned as the focal point of social work activity. If we want social work to be based on egalitarian, participatory and democratic practices in a world where the instrumentalism is increasing in different social work practices, considering Habermas's theory in service delivery may turn out at advantage.

Keywords: *Social Work, Habermas, Critical Theory, Communicative Action.*

GİRİŞ

Jürgen Habermas, çağımızın en önemli düşünür ve sosyal bilimcilerinden biridir. Oluşturduğu kuramsal çerçeve sosyal bilimler (Murphy ve Fleming,2010) ve sağlık bilimlerinin (Dufour ve Duhoux, 2024; Geldermann vd. 2024) birçok alanında mesleki ve bilimsel değerlendirilmeler yapılırken bir başvuru kaynağı olarak kullanılmaktadır (Thomsen, Sandbæk ve Agergaard, 2024; Bohman ve Reh, 2007). Habermas'ın kuramları ve sosyal bilimler alanına getirdiği eleştiriler sosyal çalışma alanında da akademik çalışmalarda ve mesleki pratiklerde göz önünde bulundurulmaktadır. Habermasçı bir bakış açısıyla sosyal çalışma alanı değerlendirildiği zaman hem sosyal çalışmacılar hem de müracaatçıların hizmet sunumundan daha fazla verim sağlayabileceği yöntem ve fikirlerin mevcut olduğu açığa çıkmaktadır. Habermas'ın sosyal sorunların çözülebilmesinde dilin kullanımına ve iletişime verdiği önem sosyal çalışma mesleğine de uygulama alanında farklı açılardan yol gösterici olabilecektir. Özellikle Habermasçı kavramlardan” iletişimsel eylem” ve “ideal konuşma durumunun” müracaatçı ve sosyal çalışmacı arasındaki etkileşimde dikkate alınması meslek pratiğinde ortaya çıkabilecek olumsuzlukların ve yanlış uygulamaların göz önüne konulabilmesi açısından önem taşımaktadır. Literatürde (Hudson, 1997; Bohman, 1999; Hicks, 2016; Irimiea, 2017; Ayyıldız, 2022) teorik temele dayanan mesleki uygulamaların

birçok disiplinde olumlu sonuçların ortaya çıkmasına yol açtığı bildirilmektedir. Bu çalışmada, Habermas'ın teorik perspektifinden sosyal çalışma mesleğinin eğitimi, günlük mesleki pratikleri ve araştırmalarına ilişkin bir değerlendirme yapılmaktadır.

JÜRGEN HABERMAS VE ELEŞTİREL TEORİ

Jürgen Habermas, 18 Haziran 1929 yılında Almanya'nın Düsseldorf şehrinde dünyaya gelmiştir. Okumaya meraklı bir entelektüel olarak siyasal felsefe, psikoloji ve ekonomi gibi birçok alana ilgisi olan habermas, 1949 yılından itibaren Gottingen, Zürih ve Bonn şehirlerinde felsefe, psikoloji ve Alman edebiyatı üzerine çalışmalarda bulunmuştur. Habermas sosyal bilimler alanında sosyoloji, siyaset bilimi, felsefe ve hukukun yanı sıra medya ve iletişim çalışmalarında da önemli etkiler oluşturmuştur (Murphy ve Fleming, 2010).

Habermas, 1956 yılında akademik bir kariyere adım atmış ve "Frankfurt Okulu" olarak bilinen ve bünyesinde Max Horkheimer, Theodor Adorno ve Herbert Marcuse gibi önemli sosyal teorisyenleri barındıran "Sosyal Araştırma Enstitüsüne" katılmıştır. "Frankfurt Okulu" isimlendirmesi ekole bağlı bilim insanları tarafından değil dışarıdan kendilerine yakıştırılan bir isimlendirmedir (Therborn, 2020). Frankfurt Okulu'na bağlı bilim insanları Hitler'in iktidara gelmesinden sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne iltica etmiş, savaş sonrası 1949 yılında ise Almanya'ya geri dönmüşlerdir. Frankfurt Okulu düşünürleri kültür endüstrisi adını verdikleri sinema, radyo ve fotoğraf gibi kitle kültürünü etkileyebilecek aygıtlar üzerinde çalışmalar gerçekleştirmişlerdir (Kellner, 2000). Frankfurt Okulu meydana getirdiği entelektüel kaynaklar aracılığıyla faşizm ve antisemitizm gibi aşırı uç ideolojilerle mücadele edilebilmesinde düşünsel araçlar ortaya koymuştur (Braune, 2019; Duvenhage, 2024).

Frankfurt Okulu'nun sahip olduğu eleştirel teori çerçevesinde her tür kurum ve yönetimdeki hegemonik ilişkiler sorgulanmakta ve eleştirilmektedir (Cluley ve Parker, 2022). Habermas, erken dönemlerinden itibaren çalışmalarında eleştirel bir tutum takınmış ve varoluşçu felsefenin önemli temsilcilerinden Martin Heidegger'i Nazi rejiminin ideolojik zeminine katkı oluşturan düşünceleri nedeniyle şiddetle eleştirmiştir. Frankfurt Okulu düşünürleri pozitifizmi eleştirerek sosyal bilimlerin doğa bilimleriyle aynı düzeyde bir ölçülebilir niteliğe sahip olmadığını (Nickerson, 2022) ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda, sosyal bilimlere ve genel olarak insan davranışlarının anlaşılmasında anlamın yorumlanmasının gerekliliğini savunan hermenetik görüşü savunmuşlardır (Ray, 1979). Habermas Frankfurt Okulu'nun hermenetik geleneğini sürdürmüş ve insan davranışlarının doğadaki kanunlara benzer olaylar olmadıklarını ve yorumlanmaya gereksinim duyulduğunu ifade etmiştir (Outhwaite, 1987). Habermas Frankfurt Okulu'nun eleştirel teorisini Marksist fikirler ve Freudcu psikolojik kavramlar ile birleştirerek sosyal bilimlere farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Habermas'ın pozitifizm ve

geleneksel yöntemlere olan eleştirisi sosyal bilimler alanında daha hermenetik ve post-pozitivist yaklaşımların gelişmesine öncülük etmiştir (Saretzki, 2015).

Franfurt okulu düşüncelerinin, pesimizm ve politik skeptisizme doğru kaydığını düşünerek eleştiren Habermas kendi fikirlerini geliştirmeye başlamıştır. Okuldaki diğer düşünürlerin sosyal değişimin gerçekleşebilmesinde sanat, edebiyat ve müziğe gereğinden fazla önem verdikleri görüşüyle eleştirerek toplumdaki sorunların çözülebilmesinde rasyonellik ve dilin kullanımının daha başat bir rol oynadığını savunmuştur. Habermas'ın kuramı hermenetik kavramlardan etkilenmiş (Leinfellner, 1977; Arıtürk, 2024) ve iletişime verdiği önemle eleştirel teoriye linguistik bir revizyon getirmiştir (Bowring, 1996). Habermas, toplumda belirli konularda ortak bir paydada buluşabilmenin linguistik iletişimle başarıldığını ifade ederken demokratikleşmede iletişimin rolüne büyük önem vermektedir (Terry, 1997). Habermas'a göre bireyselleşme ve sosyalleşme süreçleri linguistik yapılar üzerinden gerçekleşmektedir (Leydesdorff, 2007; Leydesdorff, 2000). Habermas, iletişimin toplumda hem kültürel yeniden üretim aracı olduğunu hem de sosyalleşme ve toplumsal bütünleşmede önemli bir rol oynadığını savunmaktadır (Kellner, 2000; Yıldırım, 2006).

Habermas düşünceleriyle hem eleştiriye yeni bir bakış açısı kazandırmış, hem de eleştirel teoriye yeni felsefi temeller sağlamıştır. Bu düşüncelerle, toplumun demokratikleşmesine katkı sağlayan yeni bir güç olarak iletişimi ve iletişimde kullanılan dilli önemsemiştir. Bu noktada Habermas'ın çıkarımı, dilin kendi yapısının tahakküm ve baskıyı eleştirecek normlar içermesiyle demokratikleşmede bir güç oluşturduğu savıdır. Habermas, toplumsal etkileşimi öne çıkartan ve uzlaşım normlarıyla yönlendirilen iletişimsel eylemi temel aldığı kuramında kamusal alanda “karşılıklılık” esasına dayanan iletişim biçimlerinin önemini vurgulamaktadır (Bowring, 1996). Bir başkasının konuşmasını anlama, daha iyi bir kanıtın gücüne boyun eğme ve fikir birliğine varma kapasitesini “iletimsel eylem” olarak tanımlayan Habermas, iletişimdeki çarpıklıkları eleştirecek normlar üretebilecek rasyonellik üzerinde durmaktadır. Rasyonelliği (akılcılığı) toplumsal tahakküm ve güdümler süreçlerini değiştiren ve geliştiren anlamında ele almakta ve rasyonel söylemsel süreci ise “ideal konuşma durumu” biçiminde tanımlamaktadır (Kellner, 1993; Terry, 1997; Kellner, 2000; Leydesdorff, 2007).

Habermas, “ideal konuşma durumu” iletişimde bulunan tarafların tamamen katılım gösterdiği ve kanıtlarının akılsal olarak gerekçelendirilmesi sonucunda ortaklaşan kararların çıktığı bir durum olarak değerlendirmektedir (Mercan, 2017). Böyle bir iletişim eşit ve özgür durumdaki bireyler arasındaki sınırsız ve baskısız bir iletişim durumunu işaret etmektedir (Alver, 2006). Habermas, akılcılıkla dilin kullanılması aracılığıyla daha iyi bir dünya düzeninin sağlanabileceğine, Marx'ın hayal ettiği biçimde toplumda yabancılaşmanın ve ekonomik eşitsizliklerin engellenebileceğini vurgulamaktadır. Habermas'ın fikirleri uzun ve yoğun çalışmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. İletişimde mantığın kullanılmasının

toplumlarda yaşanan adaletsizlik ve baskıları ele alarak çözümleyebileceğini gözler önüne sermektedir. Sosyal bilimlerin farklı alanlarında etkisi görülen Habermas'ın kuramsal çizgisi yaşadığı dönemin acılarından, özellikle ikinci dünya savaşı sonrası dönemin ve dünyadaki ideolojik kutuplaşmalardan etkilenmiştir. Bu bağlamda, Habermas modern toplumun yaşadığı problemlere ışık tutmaya çalışırken iletişime ve iletişimde dilin kullanımına önem vermiştir (Finlayson, 2005).

Habermas, 20.yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan postmodern düşünce yapısının radikal özelliğine karşı moderniteyi savunmuştur. Bu savunuda Habermas'ın özneler arası etkileşime verdiği önem etkili olmuştur (Morva, 2013; Özdikmenli ve Çelikoğlu, 2011). Habermas'ın düşüncelerinde modernite, kültür endüstrisine göndermeler yapan diğer eleştirel kuram düşünürlerine göre daha çok ekonomik-politik yapı çözümlemeleriyle ele alınmaktadır (Hohen dahl ve Silberman, 1979). Bu bakış açısıyla Habermas, egemenlik ilişkisinden arınmış bir iletişim düşüncesini ortaya çıkarmaya çalışmış ve iletişimde bulunan aktörlerin uzlaşıda buluşarak, gerçeğin bu şekilde ortaya koyulmasının gerekliliğini savunmaktadır (Gross, 2010),

HABERMAS VE DİL

Habermas düşünce yapısıyla daha önceki Frankfurt Okulu düşünürlerinin salt Marksist alt yapı ve üstyapı ilişkilerini temel alan düşünce yapılarından büyük ölçüde uzaklaşmıştır (Leydesdorff, 2007; Nickerson, 2022; Anlı, 2007). Habermas'a göre tahakküm içeren her türlü ilişki ve eylem insan özgürlüğüne ve toplumsal değişimin gerçekleşmesine önemli bir engel oluşturmaktadır. Habermas, bu bağlamda kamusal alanın özgürleşebilmesi için sağlıklı bir şekilde kurulmuş iletişimsel eylemin gerekliliğine işaret etmektedir (Nickerson, 2022; Akyol, 2019). Habermas'a göre iletişimin ve iletişimde kullanılan dilin egemen olduğu yaşam dünyası bu özelliği dolayısıyla pozitivizm tarafından ortaya çıkarılamayacak pek çok yön ve özellik içermektedir. Habermas'ın teorisi genellenebilirlik ve açıklayıcılıktan daha çok anlamaya ve bütünleşmeye odaklıdır (Houston, 2009; Şen, 2011; Nickerson, 2022).

Habermas, dilin sosyal gerçekliğin inşa edilmesinde en temel araçlardan olduğunu iddia etmekte ve dilin normal bir şekilde kullanılması aracılığıyla üç çeşit geçerlilik iddiasında bulunulabileceğini savunmaktadır. Bunlardan ilki kanıtların okunmasına dayanan geçerlilik iddiasıdır. Bu duruma örnek olarak bir kişinin okuduğu araştırmalara dayanarak bilgi vermesini örnek verebiliriz. İkinci geçerlilik iddiası ise içtenlik duygusunun taşındığını görebilme ile sağlanabilmektedir. Bu duruma örnek olarak birisiyle ilgili olumlu yorumlarda bulunduktan sonra vücut dili ve yüz ifadeleri gibi sözsüz araçlarla da bu söylenenlere uygun davranmanın önemli olduğu söylenebilir. Habermas son geçerlilik önerisi olarak ise ahlaki olarak uygun olunmasının gerekliliğini ileri sürmektedir. Buna örnek olarak ise, farklı cinsel tercihlere karşı ayrımcılık yapılmasının temel hakların ihlali olduğunu

belirtmenin akla dayalı bir etik boyut taşıması yönüyle geçerlilik sağlayacağını savunusudur (Houston, 2009; Nickerson, 2022).

Habermas'ın tezinin ana eksenini, iletişimde olan tarafların birbirlerini anlamaya meyilli oldukları temeline dayanmaktadır. Habermas iletişime ilişkin düşüncelerini sosyal davranışçı George Herbert Mead'in çalışmalarına dayandırmaktadır. Mead'e göre insanlar kendilerini başkalarının yerine koyabilmede ve başka bir insanın perspektifiyle hayata bakabilmek açısından büyük bir kapasiteye sahiptir. Habermas'a göre ahlaki olgunluk değerlerin sadece kabul edilmesiyle değil aynı zamanda dikkatli bir nesnel incelemenin sonucunda refleksif ve linguistik biçimde benimsenmesiyle oluşmaktadır. Habermas, İki veya daha çok bireyin amaçlar ve eylemler üzerinde karşılıklı bir antlaşmaya vardıkları zaman "iletişimsel eylem" ortaya çıkışını savunmaktadır. Bu tarz bir "söz eylem"- "speech act" durumu, ise bir çeşit gerçek ve geçerlilik iddiasının ortaya koyan sözün ve eylemin aynı anda gerçekleştiği bir iletişimdir. Akılcı iletişimin egemen olduğu stratejik iletişimin olmadığı ve iletişimin sonunda tarafların ortak paydanın betimlenmesi ve kabulünü anlatan bir durum haline gelmektedir (Kellner, 1993; Cooren, 2000; Kellner, 2000; Houston, 2009; Houston, 2013).

HABERMAS VE İLETİŞİMSEL EYLEM

Habermas dil ve öznelarası iletişim temelinde Parsons'un "uyum", "bütünleşme" ve "hedefe ulaşma" kavramlarını da içeren, Weber'in araçsal rasyonelliğinin karşısına iletişimsel rasyonelliği çıkartan bir şekilde modern bir toplum kuramı oluşturmuştur. Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı toplumun iletişim ve iletişimde kullanılan dili önemsemektedir. İletişimsel eylem, tarafların birbirini anlamaya çalıştığı, katılımcıların kendilerini rahatlıkla ifade edebildikleri, tarafların istedikleri önerilerde bulunabildikleri bir konumun sağlanması aracılığıyla ideal konuşma durumunun "ideal speech situation" sağlanmasına yol açan bir durum olarak tanımlanmaktadır. Habermas'a göre iletişimsel eylem ve ideal konuşma durumunun oluşması toplumdaki olumsuzlukların ve yanlış uygulamaların göz önüne serilmesi açısından önem taşımaktadır. Habermas'a göre iletişimsel eylem durumunun karşıt koşullarını ise stratejik eylem oluşturmaktadır. Stratejik eylem durumunda ise karşılıklı bir antlaşmadan daha çok taraflar kendi çıkarlarına ve amaçlarına ulaşabilmek amacıyla hareket etmektedir. Habermas, stratejik eylem durumunun iş dünyasında ve günlük hayatta sıklıkla karşılaşılan bir durum olduğu bildirirken stratejik eylem durumunda amaca ulaşmak için iletişimsel eylem özelliklerinden uzaklaşmayı ise pataloji olarak tanımlamaktadır (Houston, 2009; Leydesdorff, 2007; Duvenhage, 2024; Leydesdorff, 2000).

Habermas, rasyonel dil iletişimine ilişkin görüşlerini bir sosyal rasyonelleştirme modeliyle ilişkilendirirken bu modelin merkezinde yaşam dünyası ile sistem arasındaki tarihsel farklılaşmaya yer vermektedir. Bu farklılaşma, bir yandan modern toplumun temel yeniden üretim mekanizması olarak iletişimsel anlayıştan, diğer yandan sistem-kuramsal analiz yoluyla erişilebilen normlardan bağımsız

eylem alanlarının geliştirilmesine odaklanmaktadır. İletişimsel akıl ve sistem teorisi arasındaki etkileşim, Habermas'ın sosyal-felsefi modernite teorisinin temel bir bileşenidir. İletişimsel anlayış (yaşam dünyasında), sistem-kuramsal analiz yoluyla erişilebilen normlardan bağımsız eylem alanlarının tarihsel gelişimiyle birlikte, modern toplumun temel bir yeniden üretim mekanizmasını oluşturmaktadır. Habermas'a göre toplumsal yeniden üretim hem yaşam dünyasının iletişimsel altyapısında hem de tarihsel olarak gelişmiş normlardan bağımsız sistemlerde (örneğin para ve bürokrasi) gerçekleşir. Kısacası iletişimsel rasyonalite ile sistem teorisinin etkileşimi, modern bir sosyal teorinin kendisine ilişkin bir çerçeve sunmaktadır (Duvenhage, 2024).

Habermas "İletişimsel Eylem Teorisi" kapsamında sosyal gerçekliğin yeniden üretimin iki temel alanda gerçekleştiğini gözler önüne sermektedir. Bu alanlardan ilki "yaşam dünyası" olarak adlandırılmakta ve yaşam dünyasında iletişimsel eylemin günlük örnekleriyle sıklıkla karşılaşmakta olduğumuz vurgulanırken, yaşam dünyasında günlük beklentiler, görevler ve paylaşımlar dolayısıyla insanlar arasında yaşanan etkileşimin önemine işaret etmektedir. Bu alanda kullandığımız dil aracılığıyla kişiliğimiz ve grup kimliğimizin şekillendiği savunulmaktadır (Houston, 2009; Duvenhage, 2024). Habermas'ın tanımladığı ikinci sosyal yeniden üretim alanı ise sistem olarak adlandırılmaktadır. Sistem alanı yaşam dünyasının aksine devlet tarafından düzenlenip kontrol edilen alan olarak betimlenmektedir. Yaşam dünyası kültürel entegrasyon ve sosyalleşme alanıyken "sistem alanı" maddi yeniden üretime odaklanmaktadır. Sistem alanı, bu durumun sonucu olarak güç, para ve stratejik eylemler tarafından domine edilmektedir (Houston, 2009). İletişimsel eylem kuramında, sistem alanının araçsal aklın, yaşam dünyasının ise iletişimsel aklın egemenliğinde olduğunu savunan Habermas, sistemin yaşam dünyasını kolonize etme eğiliminde olduğunu belirtmektedir. Kapitalizmin gelişmesi ile bu iki alanın birbirinden farklılaşmış ve farklı yönlerde gelişim gösterdiği benimsenmektedir. Habermas, bu iki alanın birbirleriyle ilişkili bir şekilde gelişme gösterdiğini ve eskiden daha homojen bir yapı gösteren yaşam alanının farklı özellikte alt alanlara sahip olmaya başladığını vurgulamaktadır. Bütün bu alt alanlarda geçerliliğin sürdürülmesi iletişimsel eyleme dayalı olarak şekillenmektedir. Bu alt alanların sadece yaşam dünyasına ait geleneklere ve kalıplara bağlı halde kalmadan reflektif bir şekilde gelişme göstermeye başladığını ileri sürmektedir. Sistem ise yaşam dünyasından koptuktan sonra ekonomi, siyasi yönetim ve yargı gibi farklı alt sistemler üretmektedir. Bu aşamayı Habermas toplum için çok kritik bir aşama olarak değerlendirmekte ve bu noktada kolonizasyon kavramını ele almaktadır (Gray ve Lovat, 2008; Houston, 2009; Ortega-Esquembre, 2020).

Habermas, yaşam dünyasından ayrı olarak araçsalcılık, para, bürokrasi ve güç gibi sistem alanına ait kavramların iletişimsel eylemi bir araç olarak kullanarak yaşam dünyasında yer almaya başlamasını "kolonizasyon" olarak adlandırmıştır (Duvenhage, 2024; Houston, 2013). Bunun sonucu olarak sosyal hayat daha fazla

biçimde maddiyat ve bürokrasiyle işlemeye başlamaktadır. Habermas yaşam dünyasının otonomisinin korunmasının önemli olduğunu savunmakta ve bu anlamda kolonizasyona dair mücadelede, sistemin işlevinin sağlanmasında aracı olarak uzman profesyonellere görev düştüğünü ileri sürmüştür. Bu profesyonellerin ihtiyaç halindeki bireylere gerekli hizmetleri sağlamada, iletişimsel eylemin bir gereği olan yüz yüze iletişimin önemi vurgulanmaktadır. Profesyonellerin, yaşam dünyası ile sistem alanlarının daha uyumlu bir şekilde bir arada yer alabilmesinde daha başat bir rol üstlenmelerinin gerekliliği vurgulanmaktadır (Gray ve Lovat, 2008; Houston, 2009; Houston, 2013).

HABERMAS'IN SOSYAL ÇALIŞMAYLA İLGİSİ

Habermas'a göre yaşam dünyasının içerisinde çevreci hareketler ve kadın haklarına dayalı yeni sosyal hareketler önemli bir yere sahiptir. Habermas bu tarz sosyal protestolara önem vermekte ve sosyal hareketlerin yaşam dünyasının içerisinde gelişim göstermesinin iletişimsel eylemin sonucu olarak meydana geldiğini ifade etmektedir. Habermas, bu hareketlerin 19 yy'da devlet mekanizmasına karşı eleştirel bir güç olarak işlev gören kamusal alanı -"public sphere" -yeniden meydana getirdiğine vurgu yapmaktadır. Habermas'ın eleştirel kuramında iletişim başat bir rol oynamakta ve iletişime evrensel ölçekte bir önem verilirken dünya üzerindeki problemlerin çözülebilmesinde en etkin ilaç olduğu betimlenmektedir. Bu bağlamda çevre sorunları, kadın hakları, yoksulluk, insan hakları ihlalleri, ayrımcılık gibi toplumsal sorunların nedenlerinden sonuçlarına uzanan ve de çözüm öneren iletişimsel eylemde profesyonel çalışmacılara ihtiyaç duyulacağı açıktır (Nickerson, 2022).

Habermas'ın kamusal alan kavramı; toplumdaki gündelik yaşamın özel çıkarları ile devletin iktidar alanı arasında yer alan kurumları ve uygulamalarını kapsamaktadır. Bu anlamda Habermas, kamusal alanın ilkeleri, genel çıkarları ve kamu yararını tespit etmek için söylemsel tartışmanın kullanıldığı, genel ilgiyi çeken tüm konuların açık bir şekilde tartışılmasını gerekli görmektedir. Bu nedenle kamusal alanın, ifade özgürlüğü, toplanma özgürlüğü, özgür basın, siyasi tartışma ve karar alma süreçlerine özgürce katılma hakkını içerdiğini savunmakta (Kellner, 2000) ve böylece kamusal alanın ve sivil toplumun demokratikleşmesine ivme kazandıran tartışmaları önemsemektedir. Bu bağlamda, sosyal hizmetin ele alınmasında mesleğin köklerinin hatırlanması anlamlıdır. Chicago'daki Hull House, Jane Adams ve meslektaşlarının toplu konut, sağlık, eğitim, refah, hukuk ve ceza sistemindeki haklar ve reformlar ile kamusal sanatlara ilişkin biçim ve normların geliştirilmesinde kamusal alana yönelik yaptıkları müdahaleleri bu bağlamda örnek gösterilmektedir (Kellner, 2000; Buz ve Ayyıldız, 2019).

İletişimsel eylem, bireyler arasındaki karşılıklı (öznelerarası) anlayış ve anlaşmaya dayanan eylemi ifade eder. Bu tür eylemlerde bireyler ortak bir anlayışa ve ortak bir hedefe ulaşmak için girdikleri diyalogla fikir alışverişinde bulunulan bir açık iletişim içindedirler. İletişimsel eylem, işbirlikçi bir sürece dâhil olmak için dilin

ve mantığın kullanımını içerirken bu tür bir dilsel anlayış ancak tüm katılımcıların ilgili inançları zorlanmadan ele aldığında başka bir deyişle baskı, şiddet ya da aldatma yoluna başvurmadağı durumda başarılı olabilecektir. Dolayısıyla iletişimsel eylem, tüm katılımcılar arasında zorlamaya dayanmayan, rasyonel olarak motive edilen anlaşmayı gerektirmektedir. Bu aynı zamanda karşılıklı anlaşmaya ve demokratik karar almaya dayalı ideal bir toplumsal eylem biçimi olarak farklı bakış açıları ve çıkarların bütünleşmesine de olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, iletişimsel eylem, stratejik eyleme indirgenemeyecek özel bir toplumsal eylem türü olduğı ve iletişimsel eylemin olmadığı bir toplumun var olamayacağı, sosyal etkileşimin bozulacağı ve toplumun dağılma tehlikesi ile karşılaşacağı savı hatırlanmalıdır (Houston, 2013; Duvenhage, 2024). Bu savın hatırlanması birçok disiplin alanında olduğı gibi sosyal hizmet alanında da yaşanan günlük pratiklerde sürdürülen iletişimin niteliğine rehberlik edebileceğini düşündürmektedir.

Batı dünyasındaki sosyal çalışma pratiğı içerisinde Habermas'ın fikirleri artan oranda bir ilgi görmektedir. Bazı yorumculara göre Habermas'ın çalışmaları görecelilik kavramına yer vermemesi açısından postmodernist yaklaşımlara bir alternatif oluşturmaktadır. Bazı yazarlar ise sosyal çalışma mesleğinin artan bir şekilde bürokratik süreçlere ve geniş örgütsel yapılara dayanmaya başlaması sonucu, mesleğin yapısal engellerle karşılaştığına işaret etmekte ve Habermas'ın söylemlerinin sosyal çalışma alanı için önemine işaret etmektedir. Ayrıca, Habermas'ın etik söylemlerinin de sosyal çalışma mesleğı için olmazsa olmaz bir unsur taşıdığına vurgu yapılmaktadır (Houston, 2009; Houston, 2013).

Habermas'ın iletişimsel eylem teorisini, "özgürleştirici" bir eğitim olasılığını öngören ve öğrenci ile eğiten arası etkileşimi müzakereye dayanan bir değerlendirme süreci olarak ele alan bir çalışmada bu yaklaşımın benimsenmesinin sosyal çalışma eğitiminin başarısını artırdığı ortaya konulmuştur (Gosling, 2000). Sosyal çalışma öğrencilerinin aldıkları eğitim sayesinde reflektif düşünebilme niteliğı kazanmalarının özellikle ruhsal sorunlara sahip müracaatçılarla çalışırken faydalı olacağı vurgulanmaktadır. Habermas'ın eleştirel bakış açısının mesleki müdahalelerde sosyal çalışmacılara yol göstereceğine ışık tutulmuş. Habermas birey ve başkaları arasında geçen etkileşimlerde ahlaki farkındalığın artırılması gerektiğini ifade etmektedir. Habermas tarafından altı çizilen hermenetik yaklaşımın anlam, dil ve yorumlamaya dayanması toplumdaki farklı ve uçlarda bulunan kesimlerinin sorunlarının anlaşılabilmesinde sosyal çalışmacılara ışık tutabilecektir. Dolayısıyla sosyal hizmet pratiğinde eşitlikçi ve demokratik bir söylemin iletişimde benimsenmesinin önemi belirtilmektedir. Houston (2009) çalışmasında sosyal hizmet pratiğinde analitik yöntemlerden daha çok eleştirel bir bakış açısının geliştirilmesinin gerekliliğine işaret etmektedir. Habermas'ın toplumla ilgili fikirlerinin sosyal çalışma pratiklerinde göz önünde bulundurulmasının gerekliliğı vurgulanırken özellikle çocuk koruma alanında

çalışan sosyal çalışmacılar tarafından Habermas'ın eleştirel sistem kuramının benimsenmesinin mevcut sorunların keşfedilebilmesinde elverişli olacağı bildirilmektedir (Garrett, 2009; Houston, 2013).

Houston'ın Habermas'ın fikirlerinin sosyal çalışma pratiğine nasıl yansıdığını şematik biçimde sunduğu çalışmasında; sistem (siyasi, ekonomik, idari ve yasal sistem, toplum ve örgütler), yaşam dünyası ise (insanlar, ilişkiler, iletişim, ağlar) olarak tanımlanmaktadır (Houston, 2013). Bu bağlamda Habermas'ın tanımladığı yaşam dünyası ve sistem alanında, sosyal hizmet uzmanlarının hem mikro hem de makro düzeyde, eleştirel müzakere sürecinde yer almasının değişim yaratacağı bildirilmektedir. Bu değişim, sosyal hizmet pratiğinde, müracaatçıların düşünce ve duygularında değişim yaratarak, toplumsal alanda demokratikleşmenin ve sosyal refahın gelişmesine katkıda bulunabilecektir (Bryson, 2019; Houston, 2013; Houston, 2009; Kellner, 2000). Bu nedenlerle, sosyal çalışmanın bireysel boyutta ele alınmasında güçler perspektifine dayanmadan eşitlik içinde iletişimsel eylemin gerçekleştirilmesinin önemi bilinmektedir.

Sosyal ve doğa bilimlerinde teori kullanımının deneyimlere yanıt oluşturulabilmesinde etkili olduğu bilinmektedir. Bir başka deyişle, teori deneyimin bir kısmını veya tamamını hesaba katmadığında uygulama teorisinin dışındaki etkilere açık olduğundan boşluk yaşanması kaçınılmazdır. Sözelimi ırkçılık konusunda ortaya çıkan problemlerin çözülebilmesinde bu problemin çözümünü sağlayabilecek bilimsel teorilerin pratikte kullanılması yanlış manipülasyonların oluşmasını önleyebilecektir. Teori ve pratik arasında yaşanan boşluk politik, ideolojik, dini, kültürel, geleneksel vb. etkilerin altında kalınarak doldurulabilmektedir (Chriss, 1995). Teori ile mesleki pratikler arasında boşlukların olmasının sosyal çalışma pratiklerinde problemlerin yaşanmasına neden olduğu ileri sürülmektedir. Bu bağlamda ele alındığında Habermas'ın iletişimsel eylem kuramının göz önünde bulundurulmasının karşılıklı iletişim ve rasyonel bir zemin bağlamında meslekte karşılaşılan problemlerin çözümüne katkı vereceği düşünülmektedir (Longhofer ve Floersch, 2012). Houston'ın Früchtel'e referansla belirttiği üzere sosyal çalışma, örgütler düzeyinde değerlendirildiği zaman yasalar ve kurallara uygunluğun altı çizilmektedir. Örgütsel düzeyde sürdürülen çalışmaların bürokratik aklın hedeflerine uygun olma yerine müracaatçıların ihtiyaçlarına duyarlı olması önemsenmekte ve önerilmektedir. Sosyal çalışma bağlamında toplumsal aktiviteler değerlendirildiğinde ise sosyal adalet, insan hakları ve baskı karşıtı çalışmaların öne çıktığı ifade edilmektedir. Bu bağlamda ele alınan, sosyal çalışma alanının yapısı gereği siyasi bir aktivite alanı olduğu ve farklı siyasal düşüncelerin birbirleriyle çatışma içinde olduğu bir mücadele alanı olduğu bildirilmektedir. Bu nedenlerle, Habermas'ın düşünce sistemiyle, sosyal çalışmanın neoliberal doktrinlerine bağlı dayatmalar yerine müracaatçıların yaşam dünyalarının öne çıkarılmasının daha önem taşıdığı ve sosyal çalışma pratiklerinde etik iletişimin gerekliliğinin elzem olduğu vurgulanmaktadır (Houston, 2009; Cooper, 2010).

Sosyal çalışma pratiklerinde olmazsa olmaz unsurun iletişim olduğu bilinmektedir. Sosyal çalışma pratiklerinde müracaatçıların özellikleri ne olursa olsun taraflar arasında karşılıklı iletişim mutlaka sözel niteliktedir. Sosyal çalışmacılar için iletişim kurma becerisinin olmazsa olmaz bir unsur olduğu bilinciyle müracaatçılarla kurulan iletişim açık ve net olmalıdır. Sosyal çalışmacıların iletişimsel eyleme uygun ve reflektif bir şekilde faaliyette bulunmalarının önemli olduğu kadar stratejik eyleme yönelik eğilimlere meyilli olup olmadıkları yönünde farkındalığa sahip olmalarının da gerekliliği ifade edilmektedir. Habermas’a göre iletişimde bulunan aktörlerin uzlaşısı sağlamalarıyla hakikat ortaya çıkmakta ve karşılıklı müzakereler yoluyla bilgi inşa edilmektedir. Bu nedenlerle, iletişimsel eylem yoluyla gerçekliğin inşası için sosyal çalışmacıların müracaatçılarla eşitlikçi, katılımcı ve demokratik bir yapıda iletişim sürdürmelerinin önemli olduğu dile getirilmektedir (Bryson, 2019). Sosyal hizmet alanında yüz yüze etkili bir iletişim sayesinde bireylerin güçlendirilmesi mümkün olabilecek ve araçsal rasyonaliteyle daha etkili bir şekilde mücadele edilebilmesinin zemini oluşabilecektir (Houton, 2009).

Gray ve Lovat’ın çalışmalarında Habermas’ın eleştirel ve iletişimsel teorilerinin sosyal çalışma pratiklerinde kullanışlı olabilecek bir mistik yaklaşımın benimsenebilmesi için elverişli olduğu ifade edilmiştir. Mistisizmin kavram olarak görülmeyen ve ampirik olmayan bir gerçeklik olduğu ve bu gerçekliğin somut ve gözlemlenebilir olgular kadar önemli olduğu belirtilmektedir. Yazarlar bu mistik yaklaşım ile sosyal çalışma aktivitelerinde maneviyat ve spiritüelliğin daha fazla bir oranda kullanılmaya başladığını ileri sürmektedirler. Diğer hizmet mesleklerinde olduğu gibi sadece pragmatik ve araçsal kavramların kullanılmayıp aynı zamanda daha değişik anlam ve amaçlarında göz önünde tutulmasında Habermas’ın düşüncelerinin önemli olduğu dile getirilmiştir (Gray ve Lovat, 2008).

Habermas’ın iletişimsel eylem teorisinden yararlanılarak sosyal çalışma pratiklerinde uygulanan güçlendirme, sosyal ağlar geliştirilmesi ve aile terapisi aktivitelerinde kullanılmasının önemsendiği bildirilirken müracaatçıların sürece aktif bir şekilde katılımlarının sağlanmasının önemine işaret edilmektedir (Houston, 2009; Blaug, 1995). Kihlström ve Israel, sosyal çalışma alanındaki iletişimsel ve stratejik eylem durumlarına değinerek sosyal çalışma aktivitelerinde hangi yaklaşımın benimsenmesinin tarafların amaçlara ulaşmasında etkili olduğunu sorgulayan çalışmalarında iletişimsel eylem teorisiyle uyumlu sonuçlar ortaya konulmuştur (Kihlström ve Israel, 2002).

Habermas, “iletişimsel eylemi” konuşma ve eylem yeteneğine sahip kişiler arası ilişkide sözlü ya da sözsüz yolla en az iki özne arasında gerçekleşen etkileşim olarak tanımlamaktadır. Dil, iki özne arası gerçekleşen müzakerelerde birbirlerinin eylem planlarını yorumladıkları bir ortamdır. İdeal olarak, bu müzakerelerin katılımcılar arasında fikir birliğini tanımlaması beklenmektedir.

Dil aracılığıyla bu anlayışa ulaşma süreci, katılımcılar arasında eleştirilebilir geçerlilik iddialarına göre ölçülen rasyonel bir anlaşma anlamını taşımaktadır. Bu anlaşma “anlamayı” hedeflerken, toplumsal yapıda ifadenin normatif doğruluğu, öznel açıdan doğruluğunu ve ön kabullerden arınarak nesnel dünya açısından geçerliliğini ele almayı ifade etmektedir (Chriss,1995).

Sosyal müdahalenin bir iletişimsel eylem biçimi olduğunu belirten Frunza ve Sandu’nun yaptığı çalışmada ise sosyal hizmetlerin sosyal eylem içinden kaynak aldığı vurgulanmaktadır. Sosyal çalışma alanında iletişimsel eylemin karakteri, sosyal çalışmacı ve müracaatçı arasındaki ilişkide oluşmakta ve sosyal değişim üzerine odaklanmaktadır. Sosyal çalışma aktivitelerinde iletişimsel eylemin kullanımına örnek olarak, aile içindeki hizmet alan bireylerin hem aile içi hem de toplum içindeki ilişkilerinin tanımlanmasını sağlayan eko haritaya ihtiyaç duyulması gösterilmektedir. İletişimsel eylem ayrıca sosyal aktörler arasındaki kapsamlı etkileşime odaklanarak toplum düzeyinde bir iyileşmenin hedeflendiğini de ifade etmektedir (Frunzã ve Sandu, 2016).

Teknik akla dayalı bir sosyal çalışma pratiğinin sosyal inşacı yaklaşıma dayalı bir gerçeklik yarattığı belirtilerek bu yaklaşımın kullanılmaması gerektiği bazı akademisyenlerce savunulmaktadır. Teknik akla dayalı bir mesleki pratiğin müracaatçıların yaşam dünyasına zarar verdiği ifade edilmektedir. Mesleki bilginin olgulardan ziyade anlamla oluşacağı ve bu durumun gerçekleşmesinin ise mesleki etkileşimle sağlanacağını altı çizilmektedir. Ampirik bilimler kullanılarak elde edilen bilgilerden tek bir anlam çıkartılabilirken, heuristik bir yaklaşımla faaliyet gösteren sosyal çalışmacının karşılaştığı koşullar değerlendirildiğinde müracaatçıların yaşam dünyalarının daha net bir şekilde ele alınabileceği ifade edilmektedir (Pozzuto, Dezendorf, ve Arnd-Caddigan, 2006).

Matthies, neoliberal yönetişimin hüküm sürdüğü bir dönemde sosyal çalışmanın içinde bulunduğu durum ve koşulları ele aldığı çalışmasında Habermas’ın teorilerine dayanarak sosyal çalışmanın sahip olduğu işlevsellik ile müracaatçıların yaşam dünyası arasında iletişimi değerlendirmiştir. Çalışma sonucunda, müracaatçı ile iletişimin yoğun bir şekilde sağlanmasının gerekliliği savunulmuştur. Yazar, bu sayede günümüzde sosyal çalışma mesleğinin hizmet sunumunda hâkim olan işletmecilik yaklaşımının etkisiyle maruz kalınan ötekileştirme durumunun azaltılabileceğini bildirmiştir (Matthies, 2013).

Günümüzde Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’nde sosyal çalışma pratiklerinin kanıta dayalı (evidence based) uygulamaya dayanması yönünde önemli bir eğilim benimsenmektedir. Bu yaklaşıma göre sosyal çalışma modelleri ve yöntemleri ampirik olarak kanıtlanmış bilgilere dayanmalıdır (Moren ve Blom, 2003). Bu bağlamda sosyal hizmet eğitimi, uygulamaları ve araştırmalarının sosyal teorilerin geliştirilmesine katkı verecek yapıda olabilmesi gereklidir. Habermas’ın iletişimsel eylem kuramına dayalı sosyal hizmet pratiğinin

temel eğitimde ele alınarak uygulamaların geliştirilmesine kadar yapılacak araştırmalardan elde edilecek kanıtlara dayalı olması, kuşkusuz kuramın geliştirilmesine de önayak olacaktır. Gray, günümüzde sosyal çalışmanın farklı teoriler ışığında değerlendirilebileceğini ifade etmektedir. Sosyal çalışmada ilerlemek ve sosyal çalışmanın kendine has anlamını ortaya koyabilmek için katı bir ampirik yaklaşımın benimsenmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Yazar ayrıca sosyal çalışma teorilerinin oluşturulmasında izlenen teorik yaklaşımlarda değişikliğe ihtiyaç olduğunu da vurgulamaktadır. Gray, eleştirel ve reflektif bir yaklaşıma sahip olmanın sosyal çalışmacıların mesleki pratiklerinde ahlaki bir duyarlılık geliştirmelerinde önemli bir etken olduğunu belirtmektedir. Müracaatçılara ahlaki değerler ışığında müdahalede bulunmanın onların sahip oldukları sorunlara saygı duyulduğunu göstermesi açısından önemine işaret ederken bu tarz bir ahlaki yaklaşıma ve farkındalığa sahip olmaya bütün sosyal çalışmacıların ihtiyacı olduğunu bildirmiştir (Gray, 1995).

Watts, belirli bir sosyal çalışma prensibinin ortaya çıktığını ve sosyal çalışmacıların mesleki meşruiyetlerini sistemin rasyonelleştirmesinden aldığını belirtirken sistemin sosyal çalışma pratiklerinin dışında bir alan olduğunu belirterek sosyal çalışma aktivitelerinin müracaatçıların yaşam dünyasıyla ilişkili olduğunu altını çizmektedir. Müracaatçı merkezli bir sosyal çalışmada dışsal kontrole ve yönetim sisteminin rasyonelleştirmesine dayalı faaliyetlerin sosyal çalışmanın diyalogu ve dönüşümü önemseyen ve yaşam dünyasına ait unsurları tehdit eder bir nitelik taşıdığını bildirmiştir (Walls, 1994).

Gray ve Webb'in sosyal çalışmanın sanatsal yönünü masaya yatırdıkları çalışmalarında mesleğin erken dönemlerinden itibaren katı bir ampirizmden çok yaratıcılık, anlamlandırma, kendini ifade etmek ve sezgisellik gibi kavramlar üzerine odaklandığını ifade edilmiştir. Çalışmada sosyal çalışmanın sahip olduğu bu estetik boyut içerisindeki sorunların giderilmesine yönelik değer temelli sanatsal bir yaklaşımın yer aldığı bildirilmiştir (Gray ve Webb, 2008). Healy'nin Gray ve Webb'in çalışmasını değerlendiren makalesinde, sosyal çalışma mesleğinin bilimsel mi yoksa sanatsal bir meslek mi olduğunun tartışılması tarihinin mesleğin tarihsel köklerine kadar uzanan yıllara dayandığı belirtilmiştir. Healy, sosyal çalışma mesleğinin bilimsel yönünün son dönemlerde daha fazla ön plana çıktığını savunurken, sosyal çalışmanın bilimsel ve sanatsal taraflarının bir sentezinin oluşturulmasının gerekliliğini vurgulamıştır (Healy, 2008).

Christian Spatschek'in sosyal hizmet alanındaki mekânsal yaklaşımları değerlendirdiği çalışmada özellikle Almanya'daki sosyal çalışma geleneğinde sosyal alanların (Sozialraume) 90'lı yılların başından itibaren önemli bir kavramsal referans haline geldiğini bilgimize sunmaktadır. Sosyal çalışma alanındaki bazı araştırmacıların, sosyal alanları toplum kalkınması boyutundan değerlendirdikleri ve kurulan iş birliği ile yurttaş katılımının sosyal hizmetlerin

sunumunu kolaylaştırıcı etki gösterdiği bildirilmiştir. Bu nedenlerle, Spatscheck sosyal çalışmacıların hizmet sunumunda müracaatçıların yaşam dünyalarına uygun müdahale planları hazırlamalarının önemine işaret etmiştir (Spatscheck, 2012).

Grunwald ve Thiersch'in, yaptıkları çalışmada 1970'li yıllardan itibaren Almanya'da oluşturulan sosyal çalışma teorilerinde, müracaatçıların yaşam dünyalarına odaklı yaklaşımların hâkim olduğu gösterilmiştir. Yazarlar böyle bir yaklaşımın eleştirel özellikler taşıdığını ve sosyal çalışma pratiklerinde öznel bir yorumlamanın gerekli olabileceğine vurgu yapmışlardır. Bu tarz bir yaklaşımın köklerinin hermenetik gelenekten alındığı ve etkileşimci bir yaklaşıma dayandığı belirtilirken yaşam dünyasına odaklı bir sosyal çalışma pratiğinde önleyici, katılımcı, yerel özelliklere saygılı ve günlük yaşama uygun pratiklerin gerçekleştirildiği bildirilmiştir. Grunwald ve Thiersch yeni güncel uygulamalarda yaşam dünyası odaklı yaklaşımların, sosyal adaleti hedefleyen yöntemlerin uygulanmasını tehlikeye soktuğunu ve sosyal problemleri depolitize eden bir yaklaşım sergilediklerini yönünde görüşlerini bildirmiştir (Grunwald ve Thiersch, 2009).

Rademaker ve Holland'ın araştırması sonucunda ise, sosyal çalışma pratiklerinde öznel değerlendirmeler yapılması ve yaşam dünyası odaklı uygulamalar aracılığıyla müracaatçılara sunulan hizmetlerde olumlu sonuçlar elde edilmesinin sağlandığı gösterilmiştir (Rademaker ve Holland, 2021). Bryson'nun çalışmasında da Habermasçı bir bakış açısının sosyal çalışma disiplinine neoliberal bir yönetselliğin uygulandığı günümüzde gözle görülür faydalar sağlayacağı bildirilmiştir. Habermas'ın modernite ve postmodernite arasında bir geçiş konumunda araçsal rasyonaliteyi, pozitivizmi, bürokrasiyi, ideolojiyi ve tahakküm ilişkilerini eleştirirken, Foucault, Lacan ve Derrida gibi dilin ve anlamın nasıl oluşturulduğu konusunu önemsedığı vurgulanmıştır. Bryson sosyal çalışmanın müracaatçıların yaşam dünyalarını geliştirici ve koruyucu bir rol oynaması gerektiğini söylemiş ve müracaatçıların hizmetlerden yararlanırken etkisiz bir konumda olmalarının engellenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu durumun sağlanabilmesi için de müracaatçıların sosyal çalışmacıların müdahale süreçlerine, sosyal ve politik eylemlerine dâhil edilmelerinin önemli olduğu görüşünü belirtmiş (Bryson, 2019).

Rossiter, eleştirel bir sosyal çalışma anlayışının pozitivizme ve insanların genellenebilirliği düşüncesine karşı durarak ana akım sosyal çalışma pratiğini ve teorisini sorgulayan bir çalışma yapmıştır. Bu çalışma sonucunda, sosyal çalışma pratiği ve teorisinin sosyal adalet kavramına dayanmasının önemli olduğu savunulmuştur. Ayrıca, yapısalcı pratikler eleştirilirken sosyal çalışma pratiklerinin epistemik ve iletişimsel bir sorumluluk taşımasının gerekliliği vurgulanmıştır (Rossiter, 1997). Christine Morley, eleştirel teoriye dayanan sosyal çalışma pratiklerinin ruh sağlığı alanında faaliyet gösteren çalışmacılara uygun

bir çerçeve oluşturduğunu bildirmiştir. Yazar, literatür incelemesi sonucunda ruh sağlığı alanındaki sosyal çalışma faaliyetlerinde eleştirel bir bakış açısı taşımayan medikal modelin yaygın olduğunu ve ruh sağlığı alanındaki sosyal çalışma pratiklerinde eleştirel bir model uygulanmasının alan için olumlu fırsatlar ortaya çıkaracağı görüşünü paylaşmıştır (Morley, 2003). Marley ve Macfarlane,'in çalışmasında da sosyal çalışma eğitiminde eleştirel teoriye dayalı yaklaşımların yer almasının müracaatçılar hakkında daha holistik bir yaklaşımın yakalanmasını destekleyeceğine ışık tutulmuştur (Morley ve MacFarlane, 2010).

Rode'ye göre sosyal çalışmanın mesleki ve uygulama alanlarının tanımlaması yapılırken Habermas'ın yaşam dünyası ve sistem kavramlarının kılavuz olarak kullanılması gereklilik göstermektedir. Rode sosyal çalışma pratiklerinin yaşam dünyası ve sistem arasındaki sınırdaki geçtiğini söylemekte ve sadece yerel faktörlerden değil, küresel ölçekteki gelişmelerden de etkilendiğini ifade etmektedir. Sosyal problemler değiştikçe ve geliştikçe sosyal çalışmanın mevcut tanımlarının da değişeceğini bildirmiştir. Rode'nin tanımlamasına göre yaşam dünyası ve sistem arasında bir konumda bulunan sosyal çalışma disiplini ne tek başına sistemin kontrol etme, hiyerarşi ve güç unsurlarına ne de yaşam dünyasının yardımlaşma, arkadaşlık ve dayanışma gibi sorun çözme yöntemlerine bağlıdır. Rode, sosyal çalışmanın statik bir disiplin olmadığını ve olamayacağını söylerken iletişimsel eylemin müzakereci bir yapıya sahip olduğuna dikkat çekmektedir (Rode, 2017). Sosyal hizmetin temel çalışma alanlarından olan, insan hakları ihlali ve kimliklerin tanınmaması gibi modern dünyanın önemli iki ahlaki sorunun çözümü eşitlikçi iletişimi, etik müzakereyi zorunlu kılmaktadır (Houston, 2009). Bu bağlamda ele alındığında sosyal hizmet uzmanı, Habermas'ın sistem ve yaşam dünyası biçiminde tanımladığı toplumsal alanlarda temel yetkinliğe ve yeterliliğe sahip olması gereken bir profesyoneldir. Sosyal hizmet eğitimi sürecinde mevcut toplumsal sorunların eleştirilmesiyle ele alınacak tarafların, kurumların ve bunların aralarında olması gereken iletişimin niteliğinde Habermas'ın kuramı yol gösterici olabilecektir (Cooper, 2010).

SONUÇ

Almanya'da 1929 yılında doğan Habermas'ın İkinci Dünya Savaşı ve Yahudi soykırımından etkilendiği bilinmektedir. Bu süreçte modern toplumun krizinin ontolojik veya metafiziksel bir perspektifle ele alınmasına karşı durarak sosyal-bilimsel bir bakışla incelenmesi gerektiğini savunmuştur. Toplumun dilsel bir teorisini oluşturmak için çeşitli disiplinlerden yararlanarak ve diğer düşünürlerle diyalog halinde toplumsal gelişmeleri ele alan Habermas, kamusal akıl ve iletişimsel eylem, söylem etiği ve müzakereci demokrasi kavramları ile toplumsal teorisini geliştirmiştir (Duvenhage, 2024). Batı dünyasının en etkili filozoflarından biri olarak tanımlanan Habermas'ın çalışmalarından sosyal bilimler kapsamında birçok disiplin yararlanmıştır.

Habermas'ın toplumsal teorisi, Frankfurt Okuluna bağlı eleştirel teori bağlamında sosyal sorunların çözülebilmesinde iletişimi öne çıkardığı bir yapıya sahiptir. Eleştirel teori bağlamında özel hayatın da politik olduğunu kabul etmekte ve gündelik hayatın her alanında dönüşümün gerçekleştirilebileceği ifade edilmektedir (Balkız, 2004). Eleştirel teorinin sosyal çalışmanın farklı düzeylerine yeni bir yaklaşım getirdiğini ve güçlendirme yaklaşımının köklerini eleştirel teoriden aldığı ileri sürülmekte ve eleştirel yaklaşımın yaşadığımız dünyayı değişik açılardan görebilmemizde bizlere yeni bir çerçeve sunduğu vurgulanmaktadır. Eleştirel teorinin sosyal çalışmanın farklı düzeylerine yeni bir yaklaşım getirdiği ifade edilirken, sosyal çalışma alanında kullanılan güçlendirme yaklaşımının köklerinin de eleştirel teoriye dayandığı bildirilmektedir (Fook, 2003; Çoban ve Buz, 2008).

Habermas'ın sosyal sorunların çözülebilmesinde eleştirel teorinin yapısına iletişimi önemseyerek yaptığı kuramsal vurgu, iletişime ve konuşmaya dayalı bir disiplin olan sosyal çalışma alanı için önemli bir rehber niteliğindedir. Sosyal çalışma alanı Habermas'ın kuramı bağlamında sistem ve yaşam dünyası alanlarında - mikro düzeyden makro düzeye kadar- süregelen tüm iletişimlere rehberlik edebilecektir. Sosyal çalışmanın, sistem tarafından dayatılan nesnellığe karşı sosyal çalışmacıların, müracaatçıların yaşam dünyasına odaklanarak daha öznel değerlendirmeler yaparak mesleki faaliyetlerini yürütmeleri aracılığıyla müracaatçıların iyilik halinin yükseltileceği dile getirilmektedir. İletişim sosyal çalışma pratiği açısından çok önemli bir yere sahiptir. Çoğu sosyal çalışmacı için müracaatçılarla doğrudan ve doğru bir iletişim kurulabilmesi olmazsa olmaz bir niteliktir. Habermas'ın iletişimsel eylem kuramının ana fikri doğrultusunda ele alınacak bir iletişim yapısının sosyal çalışma aktivitelerinin odak noktası olduğu ve olacağı açıktır. Sosyal çalışmacılar müracaatçılarla yürüttükleri pratiklerde stratejik eylem içine girme eğilimlerini sorgulamalı ve bu yönde bir farkındalık geliştirilmelidir. Farklı hizmet türlerinde araççılığın çoğaldığı bir dünyada; sosyal çalışmanın eşitlikçi, katılımcı ve demokratik iletişimsel pratiklere dayanması ve bu bağlamda etkin bir hizmet sunulması önemlidir. Bu nedenlerle, Habermas'ın iletişimsel eylem kuramının sosyal hizmetin sunumunda rehber edinilmesi sosyal hizmet alanı için faydalı sonuçlar doğurabilecektir. Habermas'ın kuramsal çerçevesinin referans alındığı bir sosyal çalışma alanında; temel eğitim programlarından günlük mesleki pratiklere ve alan araştırmalarına uzanan geniş bir yelpazede farklı pencereler açılabilir.

KAYNAKÇA

- Akkol, M. L. (2019). Jürgen Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı ve kamusal alan kavramının analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (37), 171-180.
- Alver, F. (2006). Medya yetkinliğinin kuramsal temelleri. *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi*, (7), 10-27.
- Anlı, Ö. F. (2007). Frankfurt Okulu'nun kültür ve sanat yaklaşımına giriş. *Sosyoloji Notları*. Ekim-Kasım-Aralık sayısı, 8-14.
- Aritürk, M. H. (2024). Eleştirel bir hermeneutik teoriye doğru: Habermas-Gadamer tartışmasının yeniden değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1), 74-87.
- Ayyıldız, A. A. (2022). Pierre Bourdieu'nun sosyolojisi ışığında sosyal çalışmayı anlamak. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3), 261-284.
- Balkız, B. (2004). Frankfurt Okulu ve eleştirel teori: Sosyolojik pozitivizmin eleştirisi. *Sosyoloji Dergisi*, (12).
- Blaug, R. (1995). Distortion of the face to face: communicative reason and social work practice. *The British Journal of Social Work*, 25(4), 423-439.
- Bohman, J. (1999). Theories, practices, and pluralism: A pragmatic interpretation of critical social science. *Philosophy of the social sciences*, 29(4), 459-480
- Bowring, F. (1996). A Lifeworld without a Subject: Habermas and the Pathologies of Modernity. *Telos*, (106), 77-104.
- Braune, J. (2019). Who's Afraid of the Frankfurt School? "Cultural Marxism" as an Antisemitic Conspiracy Theory. *Journal of Social Justice*, 9(1), 1-25.
- Bryson, S. A. (2019). Can the lifeworld save us from neoliberal governmentality: Social work, critical theory, and Habermas. *J. Soc. & Soc. Welfare*, (46), 63-90.
- Buz, S ve Ayyıldız, A. A. (2019). Sosyal hizmette toplum merkezleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 187-212.
- Chriss, J. J. (1995). Habermas, Goffman, and communicative action: Implications for professional practice. *American Sociological Review*, 545-565. https://engagedscholarship.csuohio.edu/clsoc_crim_facpub/95
- Cluley, R., ve Parker, M. (2022). Critical theory in use: Organizing the Frankfurt School. *Human Relations*, 76(11) 1689–1713.
- Cooper, B. (2010). Educating social workers for lifeworld and system. In *Habermas, critical theory and education* . Routledge. 177-192.
- Cooren, F. (2000). Toward another ideal speech situation: A critique of Habermas' reinterpretation of speech act theory. *Quarterly Journal of Speech*, 86(3), 295-317.

- Çoban, A. İ., ve Buz, S. (2008). Eleştirel Teori: gelişimi, kabulleri ve sosyal hizmette kullanımı. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 19(1), 71-88.
- Dufour, E., & Duhoux, A. (2024). How can strategies based on performance measurement and feedback support changes in nursing practice? A theoretical reflection drawing on Habermas' social perspective. *Nursing Inquiry*, 1-11, e12628. <https://doi.org/10.1111/nin.12628>
- Duvenhage, P. N. (2024). Reflections on Habermas's discourse ethics. *Verbum et Ecclesia*, 45(1), 3009.1-9.
- Finlayson, J. G. (2000). Modernity and morality in Habermas's discourse ethics. *Inquiry*, 43(3), 319-340.
- Fook, J. (2003). Critical social work: The current issues. *Qualitative Social Work*, 2(2), 123-130.
- Frunză, A., ve Sandu, A. (2016). Updating ethics expertise: Supervision of ethics as a communicative action. *Journal of Social Work Values & Ethics*, 3(1), 73-84.
- Geldermann, A., Thomaschewski, R., Bertram, C., Woopen, C., & Jünger, S. (2024). Pervasiveness of health information in everyday life in Germany: insights from a photo-elicitation diary study on implicit health knowledge using the documentary method. *Journal of Public Health*, 1-18. <https://doi.org/10.1007/s10389-024-02209-y>
- Gosling, D. (2000). Using Habermas to Evaluate Two Approaches to Negotiated Assessment. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 25(3), 293-304. <https://doi.org/10.1080/02602930050135158>
- Gray, M. (1995). The ethical implications of current theoretical developments in social work. *The British Journal of Social Work*, 25(1), 55-70.
- Gray, M. ve Lovat, T. (2008). Practical mysticism, Habermas, and social work praxis. *Journal of Social Work*, 8(2), 149-162.
- Gray, M. ve Webb, S. A. (2008). Social work as art revisited. *International Journal of Social Welfare*, 17(2), 182-193.
- Gross, A. G. (2010). Systematically distorted communication: An impediment to social and political change. *Informal Logic*, 30(4).335-360.
- Grunwald, K. ve Thiersch, H. (2009). The concept of the 'lifeworld orientation' for social work and social care. *Journal of Social Work Practice*, 23(2), 131-146.
- Healy, K. (2008). Critical commentary on 'Social work as art revisited'. *International Journal of Social Welfare*, 17(2), 194-195.
- Hicks, S. (2016). Theory and social work: A conceptual review of the literature. *International Journal of Social Welfare*, 25(4), 399-414.
- Hohendahl, P. U. ve Silberman, M. (1979). Critical theory, public sphere and

- culture. Jürgen Habermas and his critics. *New German Critique*, 89-118.
- Houston, S. (2009). Communication, recognition and social work: Aligning the ethical theories of Habermas and Honneth. *British Journal of Social Work*, 39(7), 1274-1290.
- Houston, S. (2013) 'Jürgen Habermas', in Gray, M. and Webb, S. (eds), *Social Work Theories and Methods*, London, Sage.13-22.
- Hudson, J. D. (1997). A model of professional knowledge for social work practice. *Australian social work*, 50(3), 35-44.
- Irimiea, S. B. (2017). Professional discourse as social practice. *European Journal of Interdisciplinary Studies*, 3(4), 108-119.
- Kellner, D. (1993). Critical theory today: Revisiting the classics. *Theory, Culture & Society*, 10(2), 43-60.
- Kellner, D. (2000).Habermas, the public sphere, and democracy: A critical intervention. *Perspectives on Habermas*, 1(1), 259-288.Erişim Adresi: https://faculty.umb.edu/gary_zabel/Courses/Phil%20108-08/Habermas_Public_Sphere_Democracy.pdf
- Kihlström, A. ve Israel, J. (2002). Communicative or strategic action—an examination of fundamental issues in the theory of communicative action. *International Journal of Social Welfare*, 11(3), 210-218.
- Leinfellner, E. (1977). A Linguistic View Of Habermas' Theory of Communicative Competence. *Transactions of the Nebraska Academy of Sciences and Affiliated Societies*, 4, 181-184.
- Leydesdorff, L. (2000).Luhmann, Habermas and the theory of communication. *Systems Research and Behavioral Science: The Official Journal of the International Federation for Systems Research*, 17(3), 273-288.
- Leydesdorff, L. (2007). Scientific communication and cognitive codification: Social systems theory and the sociology of scientific knowledge. *European journal of social theory*, 10(3), 375-388.
- Longhofer, J., & Floersch, J. (2012). The coming crisis in social work: Some thoughts on social work and science. *Research on Social Work Practice*, 22(5), 499-519.
- Matthies, A. L. (2013). The Otherness of social work under neoliberal governance. *Nordic Social Work Research*, 3(2), 149-158.
- Mercan, B. A. (2017). Habermas' in İletişimsel Eylem Teorisinde Lorenzer Etkisi: Dil, Sembol ve Sahnesel Anlama. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 72(3), 765-789.
- Moren, S ve Blom, B. (2003). Explaining human change: on generative

- mechanisms in social work practice. *Journal of Critical Realism*, 2(1), 37-60.
- Morley, C. (2003). Towards critical social work practice in mental health: A review. *Journal of Progressive Human Services*, 14(1), 61-84.
- Morley, C. ve MacFarlane, S. (2010). Repositioning social work in mental health: Challenges and opportunities for critical practice. *Critical Social Work*, 11(2), 46-59.
- Morva, O. (2013). Eleştirel Teori ve Pragmatik Sosyal Teori: İletişim Düşüncesi Üzerinden Kurulan Ortaklık. *Kültür ve İletişim*, 16(32), 9-43.
- Murphy, M.ve Fleming, T. (Eds.). (2010). *Habermas, critical theory and education*. Routledge.
- Nickerson, C. (2022). Positivism in sociology: definition, theory & examples. *Simply Psychology*. <https://www.simplypsychology.org/positivism-in-sociology-definition-theory-examples.html>
- Ortega-Esquembre, C. (2020). Social pathologies and ideologies in light of Jürgen Habermas: a new interpretation of the thesis of colonisation. *Humanities and Social Sciences Communications*, 7(1), 1-9.
- Outhwaite, W. (1987). *New philosophies of social science: Realism, hermeneutics and critical theory*. Bloomsbury Publishing.
- Özdikmenli Çelikoğlu, İ. (2011). Habermas'ın Modernite Savunusu: Eleştirel Bir Okuma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (3), 239-258.
- Pozzuto, R., Dezendorf, P. ve Arnd-Caddigan, M. (2006). Social work and the colonizatoion of the life world. *Critical Social Work*, 7(2). <https://ojs.uwindsor.ca/index.php/csw/article/download/5731/4677?inline=1>
- Rademaker, A. L., ve Holland, L. R. (2021). Subjective experience of health, personal health resources and beliefs: supporting a lifeworld approach to social work in youth health. *European Journal of Social Work*, 24(2), 344-357.
- Ray, L. J. (1979). Critical theory and positivism: Popper and the Frankfurt School. *Philosophy of the Social Sciences*, 9(2), 149-173.
- Rode, N. (2017). Defining social work is a never-ending story. *European Journal of Social Work*, 20(1), 64-75.
- Rossiter, A. B. (1997). A perspective on critical social work. *Journal of Progressive Human Services*, 7(2), 23-41.
- Saretzki, T. (2015). Habermas, critical theory and public policy. *Handbook of Critical Policy Studies*. Cheltenham: Edward Elgar, 67-91.
- Spatscheck, C. (2012). Socio-spatial approaches to social work. *Social Work & Society*, 10(1).

Şen, H.(2011). Jürgen Habermas'ın yöntem anlayışı. *Sosyoloji Dergisi*, (25), 39-52.

Terry, P. R. (1997). Habermas and education: Knowledge, communication, discourse. *Curriculum Studies*, 5(3), 269-279.

Therborn, G. (2020). The Frankfurt School. In *Foundations of the Frankfurt School of Social Research*. Routledge. 343-373.

Thomsen, S., Sandbaek, A., & Agergaard, S. (2024). Doing physical activity or not: an ethnographic study of the reasoning of healthcare workers and people with type 2 diabetes. *Social Theory & Health*, 1-18. <https://doi.org/10.1057/s41285-024-00210-9>

Walls, G. (1994). Actors, legitimation and cultures of social work. *Scandinavian Journal of Social Welfare*, 3(4), 218-225.

Yıldırım, Y. (2006). Jürgen Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, VIII(2),249-268.